

Dobrý kníže Jan II. z Liechtensteinu

Jeden z nejštědřejších mecenášů 19. a 20. století ve střední Evropě zanechal mnoho trvalých stop na území tří států – České republiky, Rakouska a Lichtenštejnska. Známe štědrost Schwarzenbergů nebo Lobkoviců, ale stále víme málo o mecenášství Liechtensteinů, které bylo zdaleka největší. Letos v říjnu uplyne 160 let od narození knížete Jana II. z Liechtensteinu, jednoho z největších mecenášů své doby.

PAVEL JUŘÍK

Historie rodu Liechtensteinů sahá až do počátku 12. století, kdy Hugo von Petronel vybudoval nedaleko Vídně hrad Liechtenstein. Podle něj se pak začal psát „*von Liechtenstein*“. Do českých zemí Liechtensteinové vstoupili již roku 1249, když získali za věrné služby markraběti Přemyslovi panství Mikulov.

Nejstarším synem knížete Aloise II. z Liechtensteinu (1796-1858) a kněžny Františky rozené hraběnky Kinské a vnukem známého polního maršála a diplomata Jana I. (1760-1839), byl kníže **Jan II.** zvaný **Dobrý** (5. 10. 1840 Lednice - 11. 2. 1929 Valtice). Špičkové vzdělání (národní hospodářství, technika) získal na univerzitách ve Vídni, v Bonnu, Karlsruhe, Bruselu a Paříži.

Na poznávací cestě po Evropě ho doprovázel sociální reformátor baron Karl von Vogelsang, který podpořil jeho zájem o humanitu, umění a přírodní vědy, zejména pak botaniku. V roce 1858, v době svých studií v Německu, převzal vedení rodu po svém zemřelém otci Aloisi II., ale před završením studií pověřil vládou svou matku kněžnu Františku. Matčino apartmá na zámku v Lednici nechal po její smrti beze změn, takže si ho dnes můžeme prohlédnout, jako by kněžna Františka právě někam odešla.

Jezdecký portrét pětiletého prince Jana (1845),
Friedrich von Amerling

Díky své inteligenci, výborným znalostem ekonomiky, kultury a sociálnímu cítění, i diplomatickým schopnostem, se svých vladařských povinností zhostil na výbornou. Jako vynikající národohospodář skvěle řídil svá panství na Moravě, v Čechách a v Rakousku a zasloužil se o zlepšení hospodářské situace v Lichtenštejnsku (zavádění lehkého průmyslu). O politickou kariéru se nezajímal, dal přednost správě svých panství, vědě a umění. Již roku 1862 mu císař udělil řád Zlatého rouna.

Seznam darů a založení různých institucí knížetem Janem II. je nesmírně dlouhý. Např. v roce 1873 založil ve Valticích **ovocno–vinařskou školu** a roku 1895 **Vyšší ovocnářskou a zahradnickou školu v Lednici**. V roce 1912 založil „**Ústav pro zušlechťování rostlin knížete Jana z Liechtensteinů J. G. Mendela v Lednici na Moravě**“. V roce 1985 se ústav stal Zahradnickou fakultou Vysoké školy zemědělské v Brně, dnes Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity. Na stavbu novorenesanční radnice ve Valticích, postavenou v roce 1887, přispěl částkou 100.000 zlatých.

Budova Vyšší ovocnářské a zahradnické školy knížete Jana II. v Lednici slouží Mendelově univerzitě v Brně dodnes

Panství knížecí rodiny se rozprostírala v okolo 600 obcí třech států a ve 40 správních okresech. Liechtensteinové měli patronátní právo ke 237 kostelům ve 174 farnostech. Kníže využil své znalosti a schopnosti svého správního aparátu, i ekonomickou sílu vše statků ke zlepšení života obyvatel těchto měst a obcí. V době vlády Jana II. zde bylo založeno 59 kilometrů lesních železnic a 3.500 kilometrů silnic a lesních cest. 29. 12. 1872 projel první vlak na Břeclav – Valtice – Mikulov – Hrušovany nad Jevišovkou. V roce 1899 založil pro své zaměstnance úrazovou pojišťovnu, jejíž největší část nákladů hradila knížecí pokladna.

Kníže investoval také do lehkého průmyslu, podobně jako Harrachové, Fürstenbergové nebo Schwarzenbergové. Například na svém černokosteleckém panství založil v roce 1892 cukrovar a další v nedalekých Pečkách o pět let později koupil. Své technické a ekonomické schopnosti využil také jako majitel keramických závodů v Poštorné a v Rakovníku, které zaměstnávaly 800–1.000 zaměstnanců. Podíl v keramičce Rako prodal Živnobance, stal se také akcionářem Anglo-Československé banky.

Do ekonomiky knížecích velkostatků a průmyslových podniků v Československu negativně zasáhla první pozemková reforma v Československu. Během ní Liechtensteinové museli prodat za úřední cenu (cca 1/3 tržní ceny) okolo 60 procent pozemků, především zemědělské půdy. Další škody způsobila hyperinflace v Rakousku.

Milovník umění, historie a přírody

Nemalou pozornost Jan II. věnoval umění a historii. Svého vychovatele Jacoba von Falckeho a ředitele rodové galerie Johanna Dallingera von Dalling nechal sepsat a nově uspořádat sbírky obrazů.

Kníže začal dávat přednost jejich kvalitě před kvantitou, takže do roku 1885 se jejich počet zmenšil z 1451 na 839 kusů. Stejnou pozornost věnoval i kvalitnímu nábytku ve výstavních sálech. Jan II. uvažoval i o stavbě budovy nové umělecké galerie ve Vídni (dochovaly se její plány). S nákupem kvalitních děl výtvarného i užitého umění knížeti radil berlínský kunsthistorik Wilhelm von Bode, který o rodové galerii napsal rozsáhlou monografii. Jan II. věnoval svoji pozornost také vybavení knihoven na zámcích Valtice a Lednice, které sloužily jako letní reprezentativní sídla knížecí rodiny. Některé zámky a paláce byly zdarma přístupné veřejnosti jako muzea (Lednice, Valtice ad.).

Portrét mladého knížete Jana II. z roku 1860, Josef Kriehuber

Jako znalec umění se zaměřoval především na hodnotná díla italského a nizozemského umění 14. až 16. století. Do knížecích sbírek nakoupil mnoho italských deskových obrazů a soch z období renesance, svatební truhly, tzv. *cassone*, a italskou majoliku. Obdivoval také benátské malířství 18. století a sbíral první kolekce evropských porcelánků. Soudobé umění a umělce podporoval tím, že kupoval jejich díla nebo jim platil studijní cesty do zahraničí. Velké částky věnoval na archeologický výzkum (např. profesora J. L. Píče ve středních Čechách).

Kníže se také zasloužil o opravu a romantickou rekonstrukci řady památek, které jeho rod vlastnil. Např. v roce 1886 začal opravovat hrad Šternberk na Moravě a později i hrad Vaduz v Lichtenštejnsku a hrad Liechtenstein ležící jižně od Vídně.

Liechtensteinové věnovali velkou pozornost lesnictví, podobně jako např. Schwarzenbergové nebo Buquoyové. Proto již v roce 1852 kníže Jan II. nabídl zámek Úsov a jeho revír pro zřízení **první lesnické školy na Moravě a ve Slezsku** a škola zde byla otevřena již 3. 10. 1852. Později v roce 1898 umístil do zámku Úsov lesnické a lovecké muzeum s bohatými sbírkami zvířeny z rozsáhlých lichtenštejnských panství a z loveckých výprav do Polska, Itálie, Afriky a Indie (sám byl výborný lovec).

Zvěř velmi rád pozoroval, např. na hradě Šternberk si nechal postavit pozorovatelnu vedle hradní věže tak, aby z ní mohl sledovat jelení zvěř v oboře.

V roce 1903 kníže Jan II. vyhlásil **první přírodní rezervaci na Moravě**, v dnešní chráněné krajinné oblasti Jeseníků Šerák-Keprník - tzv. **Liechtensteinský prales** (172 hektarů). Rozkládal se mezi Šerákem a Keprníkem na území dnešní Národní přírodní rezervace a jeho účelem bylo chránit unikátní horský prales, s vrchovišti se zajímavými a charakteristickými rostlinnými druhy. O vyhlášení rezervace se zasloužil známý botanik profesor Hans Laus (1872-1941) a liechtensteinský lesmistr Julius Wiehl. Byly přijaty i rady členů olomouckého botanického spolku.

*... Při křtu bývá i obyčej, proto i naše přání měj:
Ať se v lese již nikdy neozve sekyra, zvuk pily také zmizí docela.
Ať pláč, zpěv, šumění divokého potoka, troubení jelena znovu se ozývá!
Jen posvátné ticho, vánek lesa, Probudí zbožnost v srdci člověka ...*

Úryvek z básně napsané u příležitosti vyhlášení Liechtensteinského pralesa (podle čas. Altvater, 1905).

Chatu „Švýcárna“ pod Pradědem dal pro turisty postavit kníže Jan II.

Toto ale nebyla jediná rezervace, kterou kníže Jan II. zřídil. V roce 1909 vyhlásil ochranný režim na Javořině, která je tvořena lesy pralesovitého charakteru pod Velkou Javořinou, nejvyšším vrcholem Bílých Karpat. Další rezervace byly vyhlášeny také ve Vrpači (Litovelské Pomoraví) nedaleko loveckého zámku Nové Zámky u Litovle a v tzv. Milovickém lese (Pálava).

Podpora turistiky pro poznávání přírody

V 90. letech 19. století ve Starém Městě vznikl jeden z prvních lyžařských spolků, zásluhou zapáleného turisty a továrníka Hermana Buhla. Již v roce 1907 začaly přípravy na vybudování horské chaty na jihovýchodním svahu Králického Sněžníku v nadmořské výšce 1.375 metrů. Pro její stavbu poskytl pozemek kníže Jan II. za symbolické nájemné 4 koruny ročně. Současně souhlasil, aby horská chata nesla jeho jméno.

Chata byla otevřena v roce 1912. Byla v ní v přízemí jídelna a dva pokoje pro vzácné hosty, 11 pokojů v prvním patře a velká společná noclehárna v podkroví – celkem se mohlo ubytovat 80–90 hostů.

Protože se počítalo s celoročním provozem (jako první na Moravě) byla chata vytápěna kachlovými kamny. Po 2. světové válce byla chata znárodněna a získaly ji Restaurace a jídelny Vysoké Mýto. Ty zanedbávaly její údržbu, a proto v roce 1969 byla zbourána. Dodnes stojící chatu Švýcárnu pod Pradědem nechal postavit kníže Jan II. z Liechtensteina v roce 1887.

Velký mecenáš

Mecenášství kníže prokázal mnohokrát za svůj život, a to nejen jako kupec nebo objednatel obrazů a soch pro knížecí sbírky, mnoho uměleckých děl daroval veřejným institucím nebo jim jejich nákup zaplatil. Např. Akademické galerii ve Vídni věnoval více než 40 obrazů, císařské sbírce daroval rakouské gotické deskové obrazy, více než padesát obrazů vídeňských malířů věnoval do sbírek města Vídně. Z českých zemí uvedme jeho dar tehdejšímu **Provinciálnímu muzeu v Praze**, kterému věnoval obrazy Franze Halse a obrazy holandských mistrů 17. století nebo dary tapisérií, obrazů, keramiky a dalších děl pro **Slezské zemské muzeum v Opavě** (stavbu jeho nové budovy kníže významně podpořil). Tyto dary byly otázkou přesvědčení a výchovy tehdejší špičky společnosti, které ve prospěch zemských muzeí, galerií nebo divadel věnovaly ohromné finanční prostředky nebo dary uměleckých děl, sbírek přírodnin nebo celé knihovny.

Mecenášství knížete Jana II. si v roce 2016 připomněly česká a lichtenštejnská pošta vydáním společné poštovní známky s námětem obrazu „Mladá dáma na balkóně“, který kníže daroval předchůdkyni dnešní Národní galerie v Praze (Gerita Dou 1613-1675, pol. 17. století, Holandsko)

Kníže Jan II. podpořil také mnoho staveb na svých panstvích, i mimo ně. Např. v Poštorné nechal postavit kostel a školu, další kostel nechal postavit v nedalekém Katzlsdorfu. Byl jedním z iniciátorů založení Vinařské školy ve Valticích, finančně podpořil zdejší stavbu městských lázní (1911–1912) nebo zavedl do Valtic telegraf a telefon (od 1. 4. 1910). V roce 1909, při příležitosti 50. jubilea vlády knížete Jana II. z Lichtensteina, byla na jeho náklad postavena moderní tzv. **jubilejní nemocnice ve Valticích** se 100 lůžky.

Další velkou **nemocnici** vybudoval v letech 1909-1912 **v Krnově**. Po říjnu 1918 svůj název „Fürst Johann II. von und zu Liechtenstein – Krankenhaus der Stadt Jägerndorf (mit Öffentlichkeitsrecht)“, v českém jazyce: „*Knížete Johanna II. z a k Liechtensteinu - nemocnice města Krnova (veřejnoprávní)*“ už pochopitelně nést nemohla. Na své náklady nebo s pomocí významného daru, podpořil stavbu mnoha mateřských, obecních a vyšších škol nebo radnic na svých panstvích.

Další oblastí, které se věnoval, byl **vědecký výzkum**. Podporoval řadu vědeckých institucí jako např. Farmakologický ústav vídeňské univerzity a Akademii věd ve Vídni (ročně 10.000 zlatých), velké prostředky věnoval na výzkum rakoviny, kdy 15 let ročně daroval 50.000 zlatých. Finančně také podporoval vydávání knih o historii a umění. Na archeologické výzkumy v Malé Asii věnoval celkem 58.000 zlatých. Kníže Jan II. zlepšil pracovní a platové podmínky pro své zaměstnance a finančními dary pomohl mnoha lidem a charitativním organizacím.

Na dobročinné účely ročně vydal okolo 7 milionů tehdejších korun, což byla na svou dobu velmi vysoká částka (dnes cca 100 mil. Kč). Tomu by odpovídala informace, že při 50. výročí jeho vlády ústřední účtárna spočítala, že kníže Jan II. Dobrotivý věnoval na charitativní účely, dary a dotace 73,5 milionů tehdejších švýcarských franků.

Nemocnice knížete Jana II. z Liechtensteinu v Krnově (1912) a ve Valticích (1909)

Kníže Jan II. jako hlava státu

Kníže Jan byl prvním z knížecího rodu, který věnoval soustavnou pozornost rozvoji Lichtenštejnského knížectví. To vzniklo v roce 1719 spojením panství Vaduz a Schellenberg a jejich povýšením císařem Karlem VI. na říšské knížectví „Liechtenstein“. Knížectví bylo 354. nezávislým územím Svaté říše římské, plnou nezávislost získalo v roce 1806 po zániku říše a vzniku Rýnského spolku. V roce 1815 Vídeňský kongres potvrdil jeho svrchovanost.

Na jeho podnět byl znovu romanticky přestavěn hrad Liechtenstein nedaleko Vídně („kolébka rodu“) a romanticky byl upraven také hrad Vaduz v Lichtenštejnsku. Jan II. dal v roce 1862 lichtenštejnskému knížectví moderní ústavu (změnila se ještě v letech 1918 a 1921), snížil daně a v roce 1868 zrušil jeho armádu. O čtyři roky později byla do Lichtenštejnska zavedena železnice. Ve 2. polovině 19. století kníže podpořil rozvoj lehkého průmyslu v Lichtenštejnsku (zejména textilky) daňovými úlevami, které přilákaly investory ze zahraničí.

Za první světové války zachoval kníže neutralitu a místo na Rakousko-Uhersko se začal orientovat na Švýcarsko. To od 27. 10. 1919 zastupuje knížectví navenek a v těch zemích, ve kterých nemá své zastupitelské úřady, hájí za něj jeho diplomatické a konzulární zájmy. O čtyři roky později v roce 1924 uzavřelo Lichtenštejnsko se Švýcarskem celní a hospodářskou unii a švýcarský frank nahradil rakousko-uherskou korunu. Lichtenštejnští občané totiž přišli po 1. světové válce o téměř všechny své úspory, protože je měli uloženy v hyperinflaci znehodnocené rakousko-uherské měně. Bez peněz byla i státní pokladna.

Kníže Jan II. z Liechtensteinu, Josef Arpád Koppay (1908)

Pomocnou ruku poskytl své trpící zemi kníže Jan II. Půjčil lichtenštejnské vládě bezúročně 500.000 švýcarských franků. Navíc dal na své náklady dovážet ze Švýcarska potraviny, které byly bezplatně distribuovány obyvatelům alpského knížectví. Kníže také ve 20. letech 20. století spolufinancoval stavbu protipovodňových hrází okolo Rýna. Protože příjmy rodu z Československa se podstatně snížily díky první pozemkové reformě (zabráno bylo cca 60 % půdy), kníže Jan neváhal prodat některé rodinné klenoty (údajně i původní zlatou knížecí korunu ze 17. století), aby získal potřebné devizy.

První lichtenštejnská poštovní známka (1912)

Kníže Jan II. vydal v roce 1912 první lichtenštejnskou poštovní známku. Do té doby byly používány služby c. a k. pošty Rakousko-Uherska. V důsledku rozpadu habsburské monarchie po 1. světové válce uzavřelo v roce 1920 Lichtenštejnsko smlouvu o poštovní unii se Švýcarskem. Ta mu dala možnost vydávat vlastní poštovní známky. V roce 1919 Lichtenštejnsko otevřelo svá první vyslanectví ve Vídni a Bernu.

Po rozpadu Rakousko-Uherska se Lichtenštejnsko začalo více orientovat na Švýcarsko, v zahraničí ale otevřelo svá první vyslanectví (státní znak Lichtenštejnského knížectví)

Dlouhá a úspěšná vláda

Jan II. se stal nejdéle vládnoucím evropským panovníkem. Svě zemi vládl plných 71 let, o 3 roky déle než císař František Josef I., o 7 let déle než královna Viktorie a o tři měsíce déle, než do té doby nejdéle vládnou monarcha v Evropě – francouzský král Ludvík XIV. Jeho dlouhou a úspěšnou vládu připomněly tzv. **jubilejní kameny**, které byly budovány na všech panstvích při příležitosti 40 let jeho vlády (v ČR jich je okolo sta). O deset let později I nim byly přidány tabulky oslavující 50. výročí vlády. Po vzniku Československa již nebyly žádné oslavy pořádány, republika šlechtě nepřála.

Kníže Jan II. zůstal svobodný, a tak po jeho smrti v roce 1929 stanul v čele rodu jeho o 13 let mladší bratr František I. (1853-1938). Když v roce 1929 na zámku ve Valticích zemřel, jeho pohřbu se zúčastnilo několik tisíc lidí ze všech rodových panství, zástupci úřadů a šlechty z českých zemí, Rakouska a dalších států. Byl předposledním vládnoucím knížetem z Liechtensteinu, který byl pohřben v rodinné hrobce ve Vranově u Brna. Od roku 1945 Liechtensteinové používají hrobku pod chrámem sv. Florina ve Vaduzu.

Mimořádně dlouhou a úspěšnou vládu knížete Jana II. připomínají tzv. jubilejní kameny

Hrad Šternberk u Olomouce byl oblíbeným sídlem Jana II., dal ho obnovit a vybudoval z něj rodové muzeum

**V Nových Valteřicích nedaleko Šternberku měl kníže
Jan II. oblíbený lovecký zámček**